

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

Iyul №7, 2026

Агробизнес, наука и
технология

AGROBIZNES FAN VA TEXNOLOGIYALAR

Agribusiness, science and
technology

№ 083688

ISSN:
3060-5245

Toshkent-2026

Platform &
workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenene – professor, (Vitautas Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna – i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:**08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:**

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Xudayqulov Jonibek Bozarovich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar
universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

Jurnalning ilmiyligi:

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 30.11.2024-yildagi
№364/5-sonli qarori bilan
08.00.00-Iqtisodiyot fanlari
bo'yicha, 08.05.2025-yildagi
№370/5-sonli qarori bilan
06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari
bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy
ilmiy natijalarini chop etish
tavsiya etilgan milliy ilmiy
nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 673 sahifa.

E'lon qilishga 2026-yil 30-iyulda
ruxsat etildi.

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

MATRASULOVA FERUZA BAXODIROVNA

Sho'rlangan marginal yerlarda sholi yetishtirishning iqtisodiy va agroekologik jihatlari (Xorazm viloyati misolida).....9

KOZIMJONOV ABRORBЕК

Suv ta'minot va hudud gaz ta'minot korxonalarida xalqaro standartlarga muvofiq daromad va xarajatlarni tan olish masalalari.....16

KALIMULLINA NARGIZA VLADIMIROVNA

Sanoat sohasida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish.....24

RAXMATULLAYEV JALOLIDDIN MUXIDDINOVICH

Davlat xaridlarini samarali tashkil etish orqali byudjet mablag'larini tejash yo'llari.....30

ISMAYLOV SIROJIDDIN ISOQOVICH

O'zbekistonda yuridik shaxslar tomonidan foyda solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi.....42

TURGUNOV ABDULLOH QUDRATBEK O'G'LI

Korxona faoliyatining iqtisodiy samaradorligini baholashda foyda va rentabellik ko'rsatkichlari.....49

ABDUBOQIYEV MUXAMMAD SHAROFITDINOVICH

Efficiency indicators of financial management mechanisms in joint-stock companies.....55

ZOHIDOV JAMSHID BOTIRXONOVICH

Xizmat ko'rsatish korxona menejmentida axborot texnologiyalarini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish.....63

ACHILOVA FIRUZA KURBANOVNA, PARDAYEV ORIFJON

CHARSHAMIYEVICH

Qashqadaryo viloyatida raqamli infratuzilma va sanoat ishlab chiqarishning hozirgi holati tahlili.....71

UMAROVA ROXILAXON XALILJON QIZI

Mahalla tizimida madaniy loyihalarni boshqarishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....80

ATABAYEVA KAROMAT RAJABOVNA

Demografik jarayonlarni o'rganishning nazariy asoslari.....88

URALOV FARRUH ABDURAZZOQOVICH

Hududiy klaster siyosatini takomillashtirish yo'nalishlari.....95

G'IYOSOV ILXOM KARIMOVICH

Korporativ boshqaruv mexanizmlarining qurilish korxonalarida strategik qarorlar qabul qilish jarayoniga ta'siri.....109

ANVAROVA LOBARXON SHERZOD QIZI

Sun'iy intellekt asosida strategik va operatsion boshqaruvni optimallashtirish mexanizmlari.....119

SAYIPOV BEGZOD RAHIMOVICH

Valyuta kursi barqarorligini ta'minlashda monetar siyosat vositalarining roli va uning mehnat bozori dinamikasiga ta'siri.....131

KARIMOV INOMJON ORTIKBAEVICH

Qurilish sanoati korxonalarida investitsiyalarni jalb qilish mexanizmini boshqarishning nazariy asoslarini takomillashtirish.....140

ERKAYEV AKROM NORMUXAMMADOVICH

Milliy iqtisodiyotni sanoatlashuvning nazariy evolyutsiyasi.....150

AXMEDOVA NILUFAR SHUHRATOVNA, RISBEKOVA DILFUZAXON

JALOLIDIN QIZI

Mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda hududiy jihatlari hamda davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlari.....163

SHARIPOV G'ULOMJON QARSHI O'G'LI

Yashil iqtisodiyot sharoitida hududiy boshqaruvning xorijiy tajribasi va O'zbekistonda qo'llash istiqbollari.....169

SAPAROV ILYOS XUDAYMURATOVICH

Jamoatchilik ishonchi va ijro mas'uliyati: «Tashabbusli byudjet»ning yangi bosqichdagi vazifalari.....179

MURTOZAYEVA DILNOZA BOBONIYOZ QIZI

O'zbekiston sharoitida oziq-ovqat bozori marketing tadqiqotlarini o'tkazishda raqamlashtirish jarayonining afzalliklari.....184

ТАДЖИЕВА САЙЁРАХОН УРАЛОВНА

Маркетинговая привлекательность Бухарской области и факторы её формирования.....193

G'OFUROV BEKZOD FAYZULLA O'G'LI

Davlat budjeti mablag'laridan foydalanishda moliyaviy nazoratni kuchaytirish yo'llari.....208

USMONOVA MOHIGUL MANSUR QIZI

Yashil iqtisodiyot va ayollar tadbirkorligi rivojlanishining nazariy-konseptual asoslari.....214

ESHQULOVA NASIBA NORMO'MINOVNA

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportini diversifikatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlari.....223

KILICHEV ALISHER AKRAMOVICH

Mavsumiy mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalarda samaradorlikni baholashning nazariy-uslubiy yondashuvlari.....234

TADJIYEVA SAYYORAXON URALOVNA

Hudud marketing kapitalining nazariy asoslari va konseptual modeli.....240

SHAMSIKULOVA MOXINA BONU FURKATOVNA

Tibbiy xizmatlar buxgalteriya hisobini takomillashtirishning xorij tajribasi.....254

HAMIDOV RUSHAN ERKINOVICH

Oliy ta'limda iqtisodiy fanlarni o'qitish orqali talabalarning moliyaviy madaniyatini yuksaltirish.....261

SADIKOVA MUSLIMA ALISHER KIZI

Implementation of international standards in the corporate governance system of joint-stock companies of Uzbekistan.....270

XAMDAMOV SARDOR FARMON O'G'LI

Davlat xaridlarining moliyaviy mexanizmi: tushunchasi, tarkibiy elementlari va amal qilish tamoyillari.....276

SHAMSIDINOVA ZILOLAXON MAXMUDJON QIZI, MITILLAYEV IBROHIMJON

Diversifikatsiyalanayotgan bank resurslarida likvidlikni boshqarish.....281

HAMIDOV RUSHAN ERKINOVICH

Ta'lim – moliyaviy savodxonlikni oshirishning asosiy vositasi sifatida: nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar.....290

TOXIROV JAVLON RAXIMOVICH

Buxoro viloyati bo'yicha ko'rsatilgan savdo xizmatlari hajmiga ta'sir etuvchi omillarni ekonometrik modellashtirish.....299

ТЛЕУМУРАТОВА БАХАДИРА ГЕНЖЕМУРАТОВИЧА

Развитие и повышение эффективности сферы услуг (на примере Республики Каракалпакстан).....314

ISOQOV HASAN ABDUXALIMOVICH

Mintaqada oziq-ovqat sanoatini innovatsion rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....324

TOXIROV JAVLON RAXIMOVICH

Buxoro viloyati bo'yicha ko'rsatilgan savdo xizmatlari hajmi va unga ta'sir etuvchi omillar dinamikasini iqtisodiy prognozlash.....335

G'ULOMOVA SHAXLO BAXTIYOR QIZI

Improving strategic and operational management of construction projects in uzbekistan: a conceptual adaptation of a hybrid model.....348

IMOMJON KHAMIDOV

Public perceptions of environmental risks and willingness to pay for environmental protection: evidence from Uzbekistan and Central Asia.....355

ШУКУРОВА ШАХЗОДА ДЖАЛОЛОВНА

Влияние инфляционных процессов на развитие внешней торговли Республики Узбекистан.....365

ABDILXATOV ULUG'BEK ABDULQUDDUS O'G'LI

O'zbekiston bank tizimida islom investitsiya mahsulotlarini joriy etishning korxonalar faoliyati samaradorligiga ta'siri.....375

ESHTEMIROVA MA'RIFAT AKRAM QIZI

Digital transformation of the banking sector and financial inclusion in Uzbekistan.....383

JUMAQULOV TEMUR

Mahsulot ishlab chiqarish jarayonida mahsulot tannarxini kamaytirish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish yo'llari.....391

RAXMATOVA JO'RAXONPOSHSHO QAXRAMON QIZI

Ekoturizm subyektlarining innovatsion faoliyati: nazariy asoslari va boshqaruv mexanizmi.....397

TASHPULATOVA MUNIRAXON MAHMUDOVNA

Korxonalarda risk boshqaruvi orqali xodimlar salohiyatidan samarali foydalanishni baholash usullari va modellari.....405

KORXONALARDA RISK BOSHQARUVI ORQALI XODIMLAR SALOHIYATIDAN SAMARALI FOYDALANISHNI BAHOLASH USULLARI VA MODELLARI

TASHPULATOVA MUNIRAXON MAHMUDOVNA

Farg'ona texnika universitite 3-bosqich doktoranti

E-mail: Munira02071995@mail.com

ORCID: 0009-0001-9172-739X

Annotatsiya. Ushbu maqolada so'nggi davrlarda boshqaruv fanida juda ko'p uchraydigan va korxonalar rivojlanishida muhim o'rin kasb etayotgan risk boshqaruvi hamda xodimlar salohiyati o'rtasidagi bog'liqliklarni to'g'ri yo'lga qo'yishda modellar va mexanizmlarni takomillashtirilgan ko'rinishlarini namoyish etiladi.

Kalit so'zlar: menejment, risk, xodim, salohiyat, xatar, samara, korxona, model, mexanizm, kadr, trek, boshqaruv.

Аннотация. В данной статье представлены усовершенствованные модели и механизмы правильного установления взаимосвязей между управлением рисками и кадровым потенциалом, которые в последнее время часто встречаются в науке управления и занимают важное место в развитии предприятий.

Ключевые слова: менеджмент, управление, риск, персонал, потенциал, угроза, эффективность, предприятие, модель, механизм, персонал, путь, управление.

Abstract. This article presents improved models and mechanisms for properly establishing the relationships between risk management and personnel potential, which have recently become increasingly common in management science and occupy an important place in enterprise development.

Keywords: management, risk, personnel, potential, threat, efficiency, enterprise, model, mechanism, staff, track, governance.

KIRISH

Zamonaviy menejment fanida risk tushunchasi odatda salbiy ya'ni faqat zarardan iborat hodisa sifatida emas, balki ikki yoqlama tabiatga ega kategoriya sifatida talqin qilinadi. Bir tomondan, risk potensial yo'qotish manbai bo'lsa, ikkinchi tomondan u tadbirkorlik tashabbusini, innovatsion izlanishni va qo'shimcha foyda olish imkoniyatini ham o'zida mujassam etadi. Shu bois riskning iqtisodiy mohiyatini chuqur o'rganish, uning nazariy-uslubiy asoslarini tizimlashtirish va boshqaruv jarayonidagi o'rnini aniqlash dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlar, korxonalar faoliyatini erkinlashtirish, raqobat muhitining shakllantirilishi va xo'jalik yurituvchi subyektlarga keng mustaqillik berilishi sharoitida risklarni ilmiy asosda boshqarish masalasi yangi mazmun kasb etmoqda. Mamlakatimizda korxonalar endilikda nafaqat ishlab chiqarish va sotuv, balki strategik rejalashtirish, investitsiya va kadrlar siyosati bo'yicha qarorlarni ham mustaqil qabul qilmoqda. Bu esa risklarni boshqarishning zamonaviy nazariy-uslubiy asoslarini chuqur o'rganish va ularni milliy iqtisodiyot sharoitiga moslashtirish zaruratini kuchaytiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ayrim tadqiqotchilar “risk” atamasining kelib chiqishini yunoncha taqdir va tasodif tushunchalarini ifodalovchi soʻzlar bilan, boshqalari esa ispancha xavfli qoya maʼnosidagi atama bilan bogʻlaydi. Atamaning kelib chiqishi toʻgʻrisidagi qarashlar turlicha boʻlsa-da, ularning barchasini birlashtiruvchi umumiy jihat risk tushunchasining xavf, tasodif va shu bilan birga insonning ushbu xavfga nisbatan ongli munosabati bilan bogʻliqligidir. Tarixiy nuqtai nazardan risk tushunchasi savdo-sotiq, dengiz tijorati va sugʻurta munosabatlarining rivojlanishi bilan birga shakllangan va keyinchalik iqtisodiy fanga oʻtgan.

Ilmiy tadqiqotlarda «model» tushunchasi oʻrganilayotgan obyektning muhim xossalari, tarkibiy qismlari va ular oʻrtasidagi aloqalarni soddalashtirilgan, ammo mazmunan toʻliq shaklda aks ettiruvchi mantiqiy-tizimli tuzilma sifatida talqin qilinadi. Taklif etilayotgan model ikki oʻzaro bogʻlangan qatlamni qamrab oladi. Konseptual qatlam baholashning mazmuniy mohiyatini belgilaydi va metodologik qatlam bilan bir birini toʻldiradi. Ushbu ikki qatlamning uzviy birligi modelni «konseptual metodologik» deb atashni asoslaydi[5]. Tizimlilik tamoyiliga koʻra, kadrlar salohiyati va risk boshqaruvi alohida hodisalar emas, balki yagona ijtimoiy-iqtisodiy tizimning oʻzaro bogʻliq elementlari sifatida qaraladi, integratsion komponent esa bu elementlarni umumiy samaradorlik mezonini atrofida birlashtiradi. Bunday yondashuv xalqaro risk-menejment standartlarining mantigʻiga mos keladi. Shuningdek, ISO 31000:2018 standarti risk boshqaruvini tashkilotning umumiy boshqaruv tizimiga integratsiyalashgan, takrorlanuvchi va doimiy takomillashib boruvchi jarayon sifatida belgilaydi, COSO ERM (2017) konsepsiyasi esa risklarni strategiya va faoliyat samaradorligi bilan uzviy bogʻlashni nazarda tutadi[7]. Mazkur standartlar risklarni samaradorlik bilan bogʻlash zarurligini tasdiqlaydi, biroq ularda kadrlar salohiyati alohida baholash oʻlchovi sifatida yetarlicha ajratib koʻrsatilmaydi. Tizimli yondashuvning muhim qoidasi yaxlitlik xossasi boʻlib, unga koʻra tizimni tashkil etuvchi elementlar yigʻindisidan koʻra koʻproq sifatga ega boʻladi. Mazkur tadqiqot kontekstida bu shuni anglatadiki, kadrlar salohiyati va risk boshqaruvining birgalikdagi samaradorligi ularning alohida samaradorliklari yigʻindisiga teng emas.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot ishini amalga oshirishda boshqaruv fanining asosi hisoblangan xodimlar salohiyatini baholash va ularga munosib metod va modellar orqali taʼsir oʻtkazib korxonalarini yanada rivojlantirish, iqtisodiy va ijtimoiy vazifalar keng tahlili olib borildi. Tanlangan maʼlumotlarni guruhlash, analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

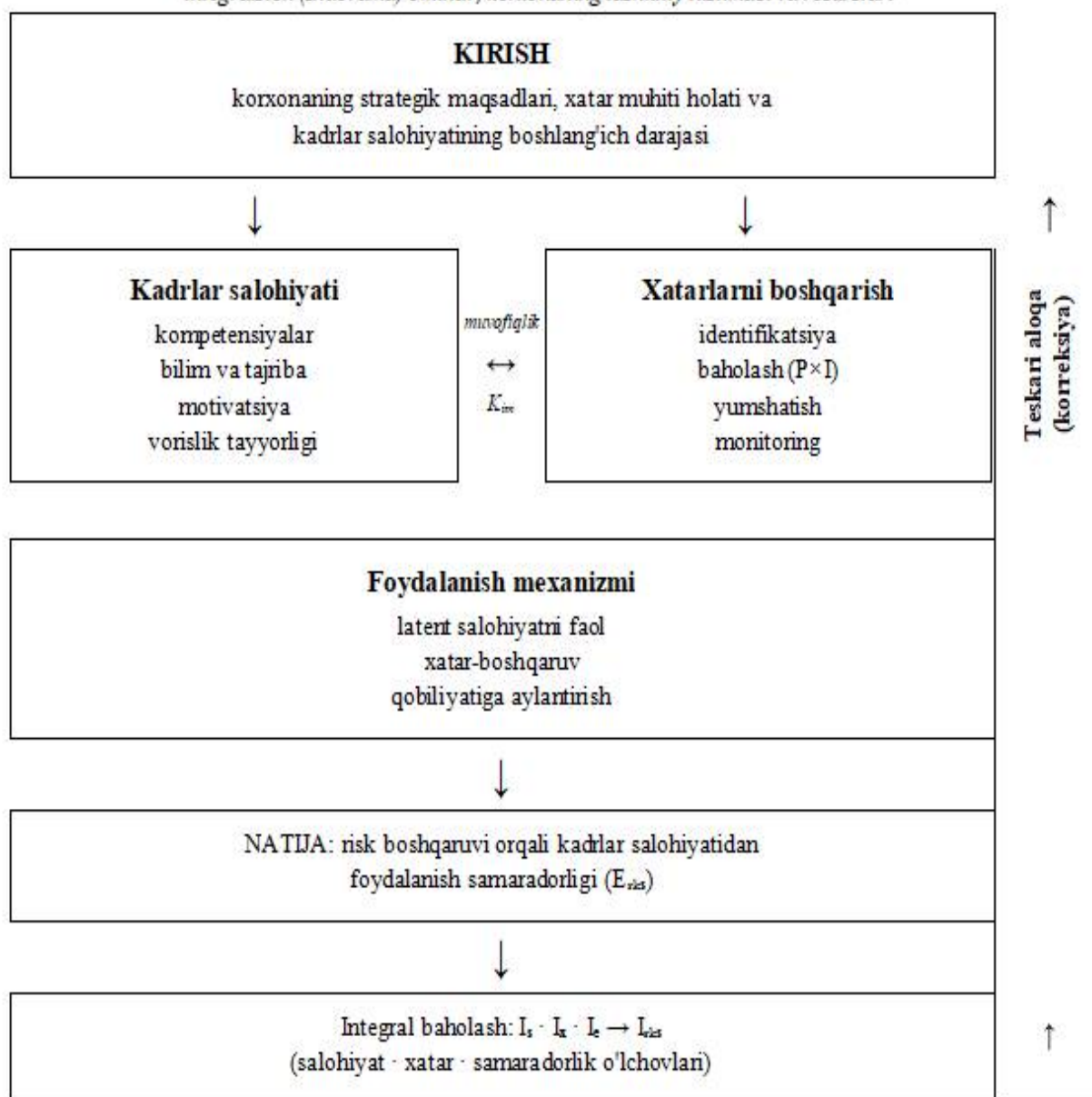
Salohiyat va xatar boshqaruvi oʻzaro muvofiq boʻlganda sinergik samara yuzaga keladi, malakali kadrlar xatarlarni samarali boshqaradi, samarali xatar boshqaruvi esa kadrlar salohiyatini saqlash va rivojlantirish uchun barqaror

muhit yaratadi. Aksincha, ular o'rtasida nomuvofiqlik bo'lganda salbiy samara salohiyatning behuda sarflanishi yoki xatarlarning kuchayishi kuzatiladi. Sinergik yoki disinergik samarani aynan integratsion baholash modeli qayd eta oladi. Salohiyat va xatarni alohida o'lchaydigan an'anaviy yondashuvlar esa uni ko'rsata olmaydi. Shu sababli SXS modeli baholashni element darajasidan tizim darajasiga ko'taradi. Aynan shu uslubiy bo'shliq mazkur maqolaning ilmiy mavqeyini belgilaydi, mavjud yondashuvlarda salohiyatni baholash va xatarni baholash yo'nalishlari parallel rivojlangan, ammo ularni yagona, o'lchanadigan samaradorlik mezoniga keltiruvchi yaxlit konseptual model yetishmaydi.

Tashqi va ichki muhit: kimyo sanoati, bozor va normativ-huquqiy shart-sharoitlar, integratsion (Indorana) omillar, korxonaning tashkiliy tuzilmasi va resurslari

1-rasm. Risk boshqaruvi orqali xodimlar salohiyatidan foydalanish samaradorligini baholashning konseptual modeli

Bu bo'shliqni to'ldirish maqsadida tadqiqotda salohiyat S , xatar X va samaradorlik E ni yagona baholash makonida birlashtiruvchi «salohiyat xatar samaradorlik» SXS integratsion baholash modeli taklif etildi. Modelning

konseptual yadrosi shundan iboratki, har qanday boshqaruv ta'siri natijasi uch o'lchov kesimida bir vaqtda baholanishi kerak ya'ni *salohiyatning o'zgarishi, xatar darajasining o'zgarishi* va shu asosda erishilgan *samaradorlik*. Tizimli yondashuvga muvofiq, bu uch o'lchov bir-biridan ajratilgan holda emas, balki o'zaro ta'sirda ko'rib chiqiladi. Modelning uchta tayanch o'lchovi quyidagi mazmunda belgilanadi ya'ni *Salohiyat S* o'lchovi bunda kadrlarning xatarlarni boshqarish bilan bog'liq sifatli imkoniyatlari majmui jamlanib, kompetensiya darajasi, bilim va tajriba, motivatsiya hamda vorislik tayyorlik kabi sifatlarini o'z ichiga qamrab oladi. Keyingi mezon *Xatar X* o'lchovi kadrlar bilan bog'liq noaniqlik va salbiy oqibatlar ehtimoli bo'lib, kompetensiya tanqisligi, kadrlar oqimi, malaka nomuvofiqligi hamda mehnat va texnologik xavfsizlik xatarlarini o'z ichiga oladi.

Samaradorlik (E) o'lchovi mavjud salohiyatning xatarlarni kamaytirish va boshqaruv maqsadlariga erishish uchun qay darajada natijali jalb etilganini ifodalaydi. Ushbu uch o'lchov o'rtasidagi bog'liqlik modelning konseptual o'zagini tashkil etadi, yuqori salohiyat o'z-o'zidan emas, balki xatar profiliga muvofiq yo'naltirilgan va real natijaga aylangan holdagina samaradorlikka erishiladi.

Natija qatlami o'zak qatlamining mantiqiy yakuni bo'lib, risk boshqaruvi orqali kadrlar salohiyatidan foydalanish samaradorligini *E_RKS* ifodalaydi. Baholash qatlami esa bu samaradorlikni o'lchanadigan shaklga keltirib salohiyat, xatar va samaradorlik o'lchovlarini integral indeksga (*I_RKS*) birlashtiradi. Nihoyat, model teskari aloqa korreksiya kanali bilan yopiladi baholash natijalari kirish qatlamiga qaytariladi va navbatdagi boshqaruv siklida maqsad hamda ta'sirlarni aniqlashtirish uchun asos bo'ladi. Shu tariqa model statik o'lchov emas, balki uzluksiz takomillashuvchi yopiq boshqaruv konturini ifodalaydi. Modelning to'rt qatlami yagona yopiq boshqaruv siklini hosil qiladi va bu jihatdan u zamonaviy boshqaruvning «rejalashtirish, amalga oshirish, tekshirish, ta'sir ko'rsatish» (PDCA) mantig'iga mos keladi.

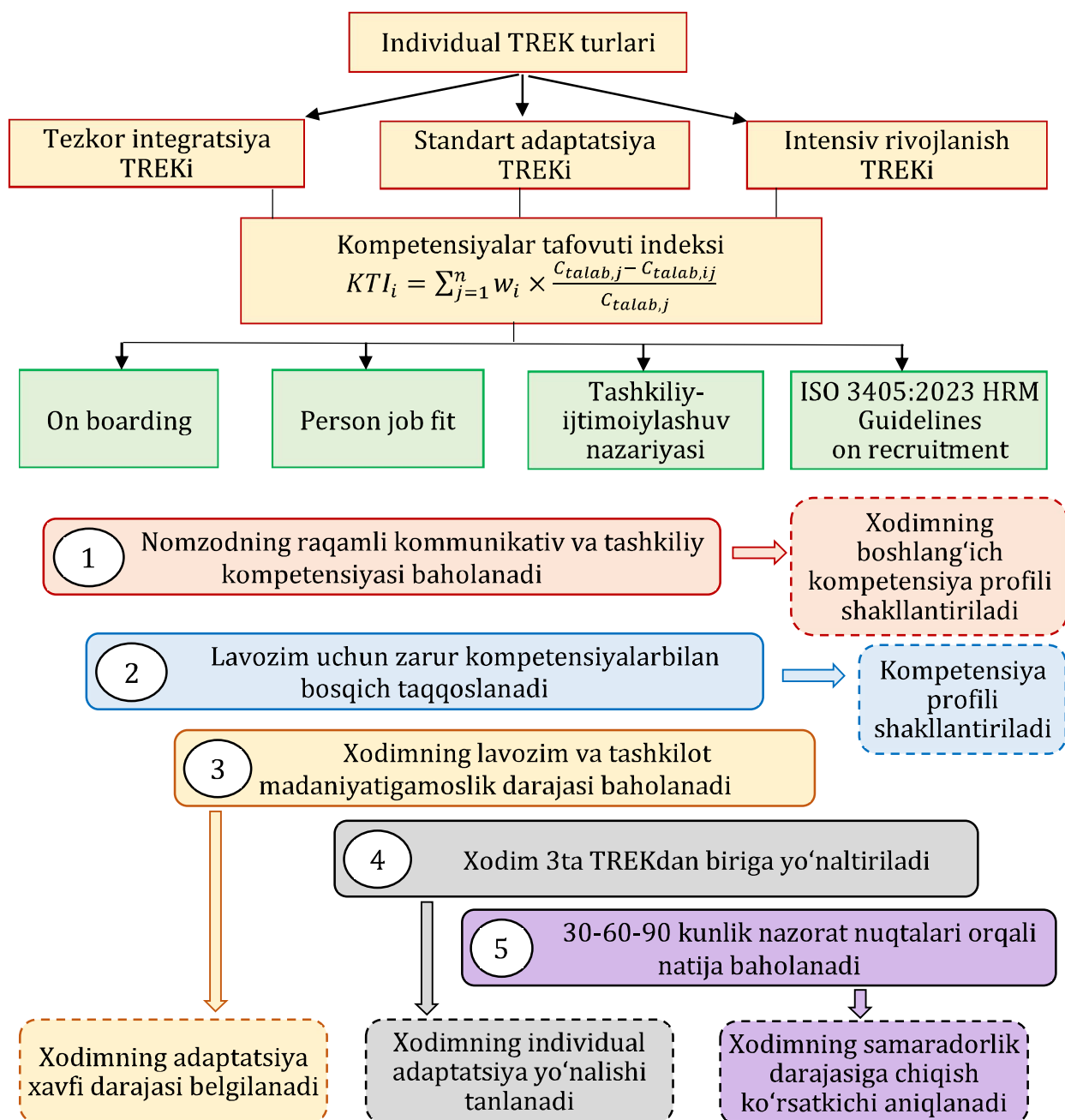
1-jadval

TREK mexanizmi bosqichlarining KHRM-RISK integral modeli elementlari bilan mosligi

Bosqich	Nomi	Mazmuni	KHRM-RISK modelidagi mos elementi
T	Tahdidlarni aniqlash	Ishlab chiqarish, ekologik va ijtimoiy tahdidlarni monitoring qilish va identifikatsiya qilish	Boshlang'ich ma'lumotlar bazasi (Iij uchun)
R	Riskni baholash	Tahdidlarning ehtimoli (P) va ta'sir kuchi (S) asosida xavf sub-ko'rsatkichlarini hisoblash	Iij va Irks (ijtimoiy, texnik-texnologik, iqtisodiy-ekologik xavf indeksleri)
E	Effektivlikni o'lchash	Risk-menejment tadbirlarining samaradorligini baholash	Erks = 1 – Irks (risk-menejment effektivligi ko'rsatkichi)
K	Kadrlar salohiyatini integratsiyalash	Xodimlar kompetensiyasi, tajribasi va motivatsiyasini baholash	Kim (kadrlar salohiyati indeksi)

Kirish qatlami rejalashtirish bosqichiga, o'zak qatlami amalga oshirish bosqichiga, baholash qatlami tekshirish bosqichiga, teskari aloqa esa korreksiya (ta'sir ko'rsatish) bosqichiga muvofiq keladi. Bunday siklik tuzilma modelni bir martalik o'lchov vositasidan uzluksiz boshqaruv mexanizmiga aylantiradi. Ushbu yopiq sikl g'oyasi ushbu ilmiy ishni keyingi modeli hisoblangan TREK boshqaruv mexanizmidagi bevosita rivojlantiriladi, konseptual modeldagi qatlamlar TREK siklining diagnostika, rejalashtirish, ekspluatatsiya va korreksiya bosqichlarida o'z amaliy ifodasini topadi.

2-rasm. Kadrlar riskini boshqarishda TREK modeli

Kadrlarni samarali boshqaruviga yana bir model mexanizmi yordamida yanada samaraliroq erishish mumkin, bu model TREK mexanizmi deb nomlanadi.

Xorijiy tajtibada keng qo'llaniluvchi bu mexanizm korxonlarda ayniqsa, sanoat korxonalarida kadrlarni samarali boshqarishda juda qo'l keladi va risk menejerlariga o'z vazifalarini risoladagidek ado etishda katta yordam beradi. Birinchisi **onboarding**, ya'ni yangi xodimni tashkilotga moslashtirish nazariyasi. SHRM ta'rifiga ko'ra, onboarding yangi xodimni tashkilotga integratsiya qilish, uni tashkilot tuzilmasi, madaniyati, missiyasi, qadriyatlari va ish jarayonlari bilan tanishtirish jarayoni hisoblanadi; u faqat hujjat rasmiylashtirish emas, balki oylar davom etadigan kompleks jarayon bo'lishi mumkin. Ikkinchisi, Person job fit va person organization fit nazariyalari. Person Job Fit xodim qobiliyati, bilimi va ko'nikmalari lavozim talablariga qanchalik mos kelishini anglatadi, Person Organization Fit esa xodim qadriyatlari, maqsadlari va shaxsiy xususiyatlari tashkilot madaniyatiga qanchalik mosligini ifodalaydi. Bu ikki tushuncha xodim tanlash va adaptatsiya qilishda muhim hisoblanadi. Uchinchisi, tashkiliy ijtimoiylashuv nazariyasi. Van Maanen va Schein yangi xodimlarni moslashtirishda "individual yoki jamoaviy", "rasmiy yoki norasmiy", "ketma-ket yoki tasodifiy", "ustoz orqali yoki mustaqil" kabi taktikalarni ajratgan. Bu aynan individual trek g'oyasining nazariy asosidir, chunki barcha xodimlar bir xil yo'l bilan emas, balki ehtiyojiga qarab moslashtirilishi mumkin. To'rtinchisi, ISO 30405:2023 Human resource management Guidelines on recruitment standarti. U ishga qabul qilish jarayonida nomzodlarni jalb qilish, saralash, baholash va ishga qabul qilishni tashkilot ehtiyojlari hamda nomzod tajribasini hisobga olgan holda amalga oshirishni nazarda tutadi. Standartda rejalashtirish, jarayon ishtirokchilarini boshqarish, qayta ko'rib chiqish va o'rganish kabi bosqichlar qayd etilgan.

XULOSA

Kelgusida TREK mexanizmini takomillashtirish yo'nalishlari sifatida quyidagilarni belgilash mumkin, indeksni real vaqt rejimida hisoblash imkonini beruvchi raqamli boshqaruv platformasini ishlab chiqish, mashinali o'qitish usullaridan foydalanib tahdidlarni ilgari bashorat qilish modulini TREK mexanizmiga integratsiyalash, hamda mexanizmni boshqa xavfli ishlab chiqarish tarmoqlari korxonalarida qo'llab, uning universalligini kengroq empirik tekshirishdan o'tkazish. Shuningdek, taklif etilayotgan SXS-modelining ilmiy ahamiyatini aniqroq ko'rsatish uchun uni mavjud an'anaviy yondashuvlar bilan qiyoslash maqsadga muvofiq. An'anaviy amaliyotda ikki yo'nalish ustun: birinchisi kadrlar salohiyatini baholashga qaratilgan (kompetensiya, malaka, mehnat unumdorligi tahliliga asoslangan), ikkinchisi risklarni baholashga qaratilgan (ISO 31000 va COSO ERM mantig'idagi xatar identifikatsiyasi va o'lchovi). Bu ikki yo'nalish, qoida tariqasida, mustaqil qo'llaniladi.

FOYDALANILDAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentabrdagi "«O'zbekiston — 2030» strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son Farmoni.

2. Smith, A. (2015). The Essentials of Risk Management. Financial Times Press.
3. "Human-potential model". APA Dictionary of Psychology. American Psychological Association. Retrieved 27 January 2020.
4. Human Resource Management Fifteenth Edition Robert.L. Mathis. John H. Jackson Sean R. Valentine, Patricia A. Melgich. USA (2015)
5. С.М. Бугрова Н.М. Гук РИСК-МЕНЕДЖМЕНТ Учебное пособие. Кемерово 2005 ISBN-5-89289-327.
6. Johnson, L. (2018). Risk Management and Accountability. Business Publishing.
7. COSO. Enterprise Risk Management — Integrating with Strategy and Performance. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2017. Konsepsiyaning strategiya va samaradorlik bilan integratsiya g'oyasi umumiy tarzda keltirilgan.

2026-yil, iyul. №7-son.

Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun

Musahhih: Boltayev Nurali

Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru

Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjurnal

Telefon raqami: +998939018320, +998934393000

Jurnal rasmiy sayti: <https://www.agrobiznesjournal.uz>

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669225** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №083688

**Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani,
Universitet ko'chasi, 2-uy**